

Миронова Тетяна Юрївна
доцент кафедри
українознавства та іноземних мов
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат педагогічних наук, доцент

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ В ОСНОВІ ОСОБИСТОСТІ: ЧЕСНЕ СЛОВО ТА СИЛА ДУХУ – СЕРЦЕВИНА БЕЗПЕКИ

В англомовному світі поширеним є уявлення, що спершу людину виховують бути порядною, а вже після того – професіоналом. Для зміцнення такої істини, попри іншого, викладаються університетські курси критичного мислення, які – як окремих навчальний предмет – є ретельним багаторічним навчанням та комунікативною практикою із носіями відповідних якостей. Подібної мовленнєво-мисленнєвої підготовки в українській реальності не існує; так само наразі бракує досвіду розуміння та викладання відповідного предмета.

Складність вітчизняної ситуації починається вже з назви: те, що в Україні звучить як буквальный переклад «критичне мислення» (дуже «модний» предмет, що поширюється безліччю усіяких платних чи безплатних, очних чи заочних курсів, які обіцяють шалений життєвий успіх), не відповідає тому, що викладається в американському університеті як «Thinking Critically» [9]. Наші «імпортери» навчального предмета, радше його назви, пояснюють його у дусі, що зводиться до: а) критиканства, б) недовіри до усіякої інформації, в) реанімації того, що десятиліттями пропонувалося у червоно-пропагандистських російських/українських підручниках з красномовства [2; 3; 6] чи до г) претензій на логічність мислення, при чому «логічність» розуміється на рівні формальної логіки.

Те, що пропонується в англомовній реальності як «*thinking critically*», дійсно є навчанням по-людськи правильного, коректного мислення. Ця наука першорядно виховує готовність розпізнавати брехню із боку інших, а також є пересторогою для недосвідчених авторів та промовців (водночас текстотворців), як їм уникати спонтанної некоректності власного мислення, щойно воно підпадає під владу емоцій чи страху.

Англомовне розуміння риторики не привінюється до вітчизняного. Насправді, за своєю суттю, англомовний предмет «*thinking critically*» (думати, ретельно оцінюючи, виважуючи) пов'язується із античною риторикою, проте є зовсім не тим, що викликає нудьгу на українських теренах та перебуває між підручникових обкладинок. Ту риторика, яка, виходячи із античності, століттями виховувала англомовну думку, в тому числі англійську та пуританську, здавна із нашої місцевості гнали як шкідливу, бо вона зрощувала самостійне мислення окремої людини, яка за такої науки нелегко піддавалася маніпуляціям, залякуванню чи стадним інстинктам. Таке місцеве понівечення риторики, викладеної російською/українською мовами, не згадуючи часів після Г. Сковороди (трагічного мужнього носія критичного мислення, який страждав на своїй землі), відзначено своїми російськими персько-радянськими чорними віхами: у 1846 р. царським наказом античні автори республіканського Риму були заборонені як ті, що виховують «вільнодумство» [1], а після 1917 р. відбулось те саме, але вже із куцими залишками «риторики» та зі знаннями древніх мов, негодящими для читання в оригіналі.

Як наслідок тривалого незнання, за місцевою сумною традицією (судячи за художньою літературою за декілька століть) для українських/російських мовців було типовим висловлюватися про риторика, а разом із нею про древні мови та авторів, виключно глузливо як про «дурну» справу [4]. Проаналізувавши близько сотні автентичних текстів англомовних авторів про риторика та древніх письменників (Гомера, Демосфена, Цицерона, Сенеки та ін., але зовсім не про агресивного маніпулятора та плагиатора Цезаря: його, здається, на наших теренах єдино розхвалюють, по суті, за погибель половини населення імперії), ми не знайшли жодного випадку висміювання чи зневажання. Навпаки, неодноразово у різноманітних ракурсах звучала англомовна вдячність на адресу античності як виховательки англійської мови / «*Latin disciplined English*» [10, т. 9, с. 617]. Над англомовним навчанням парує древнє та досі дієве розуміння «людини, що пише» у дусі Катона Старшого (234-149 рр. до н.е.) / *Marcus Porcius Cato The Elder*, який сповідував ідеал «порядної людини, що вмільо висловлюється».

Отже, в основі англомовного предмета «критичне мислення» головним стрижнем пролягає віра в «людину, яка не бреше». Молоді англомовні люди, щойно дістаються суті та легкості практикування цієї науки, відразу розпізнають відхилення від такого ідеалу. Більш того, вони миттєво назвуть той спосіб, у який проблемний співбесідник намагається «пере-

крутити розмову». Такі способи, за деякими англомовними професорами, викладаються в обсязі 8-10 прикмет, у деяких їхніх колег кількість випадків розпізнавання хиб мислення добігає двох десятків, що вичерпно охоплюють всі шляхи брехні.

З античності було важливо робити вибір (за дитину цей вибір робиться батьками, сприймається нею інтуїтивно «з молоком матері» і має наслідки на все життя) – «або відкинути брехню назавжди від себе», або «дозволяти (чи це не гібридно???) її собі». Згадані (із англомовної реальності) способи розпізнавання «перекручувань думки» відкриваються лише тим, хто зрікається брехні назавжди. Тоді така особа отримує особливу силу миттєво викривати неправду із боку інших. Цим, за англомовними авторами, риторика «захищає» та «надає сили».

В англомовному викладанні усіляких навчальних предметів, що передбачають складання власних текстів (курсівих, дипломних, самостійних досліджень), професори незмінно пильнують відверте, щире, відкрите мислення / «*direct, straightforward thinking*». Вважається схвальним відкидати все сумнівне за чесністю, хитре, із прихованими цілями, хибне – як це разом охоплюється англійським словом – зіпсоване, перекручене мислення / «*crooked thinking*» [7, с. 145; 8, с. 166-169; 11, с. 149-151, 144, 149].

Палітра попереджень від знавців письма про «хибне мислення» / *fallacies* розгортається досить колоритно, до прикладу: «*post hoc, ergo propter hoc*» (лат.); «*red herring*»; «*either-or-fallacy*»; «*hasty generalization*»; «*ad hominem reasoning*» (лат.); «*begging the questions*»; «*faulty analogy*» [11, с. 149-150]. Заклик до молодих авторів цінувати правдивість слова підкріплюється поясненнями негідності плагіаторства / *plagiarism* [11, с. 337-338]. Неможливість свідомої фальші в текстовому творінні розкривається за темою «Деформація свідчень» / *Distortion of evidence*» [11, с. 136].

Викладання «критичного мислення» в англомовному світі та в нашій реальності не є одним і тим самим. Вітчизняні наставники із «критичного мислення» переважно працюють за перекладеними книгами (напевно, зусиллями тих, хто не є носієм відповідного мислення). Щоб зрозуміти прірву поміж англомовним та вітчизняним викладанням «критичного мислення», варто не за перекладами, а за англомовними джерелами пройти відповідний курс із англомовним професором. Причому цей предмет – комунікативно-практичного характеру, настільки практичний, як навчання музики, співу, плавання тощо. Прочитані лекції не роблять із молодшої людини ту, що здатна до «*thinking critically*».

А щоб англомовні професори за своїми джерелами були здатні чомусь навчити тих, хто бажає бути «*thinking critically*», необхідна одна важлива передумова: знання англійської мови на рівні освіченого її носія. Також важливо не допускати брехні у своє життя, навіть у «гібридному перекручуванні». За навчання «*thinking critically*» людські висловлювання та тексти аналізуються за глибинними смислами, що неможливо зробити, коли студентові бракує слів, він дивиться у словник, думає про граматичні структури чи перекладає про себе англійський текст рідною мовою (при цьому ворущачи губами – вірна ознака іноземця зі знанням англійської мови на рівні підручника граматики). Телефонний переклад на тлі предмета «*Thinking Critically*» є повним дикунством.

Ті, хто не бажає вивчати англійську мову «до віртуозності», що дійсно – дуже важка пожиттєва справа, можуть сказати, що треба залучити вітчизняні джерела. Навряд чи це є рішенням проблеми: у нас немає таких підручників, бо здавна їх історично відривали від наших співвітчизників. Підручники риторики, що виростили із російської колоски, за своєю суттю стверджують прямо протилежне тому, про що йдеться в англомовному навчанні «*thinking critically*»: тобто те, що для англійців та американців є «перекрученим мисленням» / *crooked thinking*, для цих східноєвропейських «риторів» є схвальними «прийомами полеміки задля переваги у дискусії» [2; 3; 6], а завжди зневажувана англомовними мовцями «хитрість» у спілкуванні виглядає неначе місцевим синонімом «розуму». Сучасні «курси критичного мислення» рідною мовою переконують, що описана різниця навряд чи усвідомлена.

1. Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. Энциклопедический словарь. Т. 8. С-Петербург, 1892. 285 с.

2. Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Культура и искусство речи: современная риторика. Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. 576 с.

3. Зарецкая Е.Н. Риторика: Теория и практика речевой коммуникации. М.: Дело, 1998. 478 с.

4. Миронова Т.Ю. Грамматико-переводный метод преподавания иностранных языков: импликация для современности // Лінгвістичні та лінгвокультурологічні аспекти навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах України. Дніпропетровськ: ДНУ ім. О. Гончара, 2010. С. 49-59.

5. Миронова Т.Ю. Комунікативна перспектива англомовного авторського тексту. Д.: Вид-во ДДФА – «Свидлер А.Л.», 2015.

6. Рождественский Ю.В. Теория риторики. М.: Добросвет, 1999. 482 с.

7. Baker Sh., Stevenson D. Problems in Exposition. Supplementary Exercises for The Complete Stylist. Thomas Y. Crowell Company. New York, 1972. 154 p.

8. Bazerman Ch. The Informed Writer. Boston: Houghton-Mifflin, 1989. 513 p.

9. Chaffee J. *Thinking Critically*. Houghton. Boston, 1988. 468 p.
10. Elton Oliver. III. *Elizabethan Times* / Oliver Elton, M.A., professor of English Literature of Liverpool, author of «The Augustan Ages» etc. // *English literature. The Encyclopedia Britannica. A Dictionary of Arts, Sciences, Literature and General Information* / 11th edition in 29 volumes. New York: Encyclopedia Britannica, Inc., 1910-1911. vol. 9. 960 p. PP. 616-628.
11. Trimmer J., McCrimmon. J. *Writing with a Purpose*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1986. 524 p.

Недра Кирило Михайлович
доцент кафедри філософії та політології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат історичних наук

ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД В СЕРЕДОВИЩІ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ В СУСПІЛЬСТВО ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ

Понад п'ять років сучасна історія України безпосередньо пишеться в умовах наявної збройної агресії з боку Російської Федерації та квазіреспублік, створених на Сході нашої держави, що створює постійні виклики національній безпеці в усіх сферах життя. Одним з таких викликів є постійне збільшення кількості осіб, які тією чи іншою мірою брали участь у бойових діях. Частина з них має відповідний статус «учасника бойових дій», а вагома неблікована кількість осіб не мають такого статусу, оскільки здебільшого в 2014–2015 рр. виконувала завдання у якості добровольців. Аби уявити приблизну кількість людей, що входять до даних категорій, можна навести цифру у 362 095 осіб, яким, за інформацією Державної служби у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, офіційно надано статус учасника бойових дій станом на 01.03.2019 р. [1; 2]. А неофіційно вважається, що ця цифра сягає понад 400 тис.

Безумовно, що вже сама по собі така кількість осіб має входити до компетенції правоохоронної системи, що додатково актуалізується тим, що це є група ризику, здатна створювати не лише ускладнення криміногенної ситуації серед нетяжких злочинів, а й у категоріях тяжких та особливо тяжких, внаслідок створення організованих груп (подібні випадки вже відомі). При цьому одну з ключових ролей у цих процесах відіграє відсутність або формалізований підхід до вхідного контролю за психологічним станом осіб, що направляються до зони бойових дій (особливо на початковій стадії збройного протистояння), так і вихідного, а також відсутність системної роботи з психологічної реабілітації. Проте, світовий досвід свідчить, що велика кількість комбатантів має так званий посттравматичний стресовий розлад (англ. – PTSD).

Тож, що це за розлад? Фактично він не є чимось унікальним і розвивається внаслідок переживання реальної або потенційної загрози життю, або іншої психотравмуючої події – ситуація, яка є небезпечною не лише для життя, а і здоров'я людини, може супроводжуватися відчуттям безсилля, страху, жахливими картинами (військові чи бойові дії, терористичні акти, вбивства, сексуальне чи фізичне насилля, ДТП, стихійні лиха). Та у військових ризик його отримання в разі більший, оскільки сама участь у бойових діях вже є психотравмуючою подією, безпосередньо пов'язаною з ризиком для життя і здоров'я. До того ж не менші ризики отримання цього розладу у рідних та близьких військовослужбовця.

Проявами ПТСР є такі:

I. Травматична подія наполегливо повторюється в переживанні одним (або більше) з таких способів:

1. Повторюване і нав'язливе відтворення події, відповідних образів, думок і сприймань, викликає тяжкі емоційні переживання.
2. Повторювані важкі сни про подію.
3. Важкі дії або відчуття, ніби травматична подія переживається знову (включає відчуття «пожвавлення» досвіду, ілюзії, галюцинації і дисоціативні епізоди – «флешбек-ефекти», включаючи ті, які з'являються у стані інтоксикації).
4. Інтенсивні важкі переживання, які були викликані зовнішньою або внутрішньою ситуацією, що нагадує про травматичні події або символізує їх.
5. Фізіологічна реактивність у ситуаціях, які зовні чи внутрішньо символізують аспекти травматичної події.

II. Постійне уникнення стимулів, пов'язаних з травмою, блокування емоційних реакцій, заціпеніння (не спостерігалось до травми). Визначається за наявністю трьох (або більше) із названих нижче особливостей: